

եթէ գտնէինք իսկ չէինք զարմանար, վասն զի գիտեցք թէ այսպիսի ընդարձակ նիւթի մը վրայ գրող երկասիրութիւն մը գծուարաւ աշտաւ կ'ըլլայ վերկապներէ. բայց քննադատին ցոյց տուած կարծեցեալ վերկապները՝ վերկապ կը համարի միայն այն, որ նիւթին անտեղեակ՝ ամեն «գրադատականը» քննադատութիւն կը համարի: Այս է մեր վերջին պատասխանը:

Հ. Գ. ՄՂՆ.

Գ Ր Ա Վ Ն

ՈՐԵՆԵԼԻՆԳՐԱՅԻՆ ՀՐԱՊԵՏՈՐԱՅԻՆ ՀՐԱՊԵՏՈՐԱՅԻՆ Ի ՊԱՐԻՑ

Սկսած մեր 5—12 Պարիս հիւրերկայեց գիտականաց բազմութիւն մը, որոնք կարծեաց փոխանակութեամբ, նորանոր քննութեանց արգիւններով նոր զարկ տալու եկած էին արեւելա-գիտութեան, ուսումնասիրելով արեւելեան ազգաց լեզուներն ու բարբր: Եթէ այսպիսի ժողովներն միշտ կը գրաւեն գիտականաց սիրտը, առաւել եւս այս անգամուանը համախմբեց բազմութիւն մը, վասն զի քաղաքն — Պարիս — գիւթիչ զօրութիւն թ'ունեցած է միշտ:

Բարեկամներու շնորհիւ ունինք մեր առջեւը համաժողովին քանի մը նոստրէ քանակութիւնները. դադափար մը տալով համաժողովին վրայ յնդհանուր եւ հայերէնի ուսումնասիրութեան վրայ է տեսաւ: Եթէ բաժանում ունեցած է համաժողովը:

1. Միակամ քննիչներն ու լեզուներն ու հնարարութիւնը:

« Զննարար: Երեւելի ուսուցչապետներ կը նշմարենք այս բաժնին նոստրէ ցանկին մէջ, աղբուրի խորհրդական Գ. Բիւլէր, Գ. Օպպերա, Եակոբի, Գ. Պիլեւ, Լորդ Ռէյ եւ այլն:

Բ. Իրան, որուն տակ՝ զեռ հին դրութեամբ, տեղ մը որոշած են հայերէն բաժնին, գրեթէ միայն հայերէնագէտներն ու հայեր կազմած են այս բաժնին նոստրէ (քիչ շատ բացառութեամբ): Պարֆ. Հիւրշմանի գահեցեցութեան տակ կը նշմարենք Պր. Ա. Կարրէր, Ա. Մէյէ հայերէնագէտներն եւ

Paul Bérthé գրեթէ, «ժամբարաններու յարմար չէ. միայն «մանկապարտեզներու» եւ «մարմնի պարոցներու» պատաշահ կը գտանք: Յիպարները, կարգերն ու ցեղերը աւելորդ կը համարի Պր. Գլանատաղ. հակառակ ըսելիք չունինք: «Պարտաքաններու» լոք կարելի է այս մասը: Զարմանք կը շարժի Պարսի՝ իր մէջ pathosով բոս յայտարարութեամբը՝ թէ արդի մանկավարժական սկզբանց համաժողովին պարտաւորուած մը գտադրեցրէ...: Եւ սակայն մեր իբր աղբիւր գործածած գրքերն ալ այս մեղողով պարտաւորուած են — nota bene — քառասուն Գիւրշմանի եւ Աւարդի «Լեզուաբանութեան» աշխատանքները: Թէ հայ մանկավարժները՝ գերամանքներէ աւելի մանկավարժ են, չենք գիտեր...:

Պարոնայք՝ Երեւն, Յովհաննեսեանց, Մսերեանց, Բասմաշեան, Անառեան եւ այլն. հայերէն Սեպտ. Տի Նոստրէ մէջ Պր. Մէյէի կողմանէ ներկայացուցեալ ժողովին Հ. Գ. Կալէմէրեանի «Տեւիլ Եւրոպ. Եւրոպ. հայերէն բնագիրն քննութիւնը եւ գիւթ. թարգմանութիւնը: Պր. Կարրէր ներկայացուց «Հայերէն երկու բառերու» մեկնութիւնը. Պր. Անառեան՝ հայերէն ձայնագրութիւնը: Սեպտ. 9ին՝ Պր. Անառեան հայաստանի եւ Կ. Պոլսոյ քանի մը գրքերու արտաքերութեան վրայ բնութեան քննութեան արդիւնքը կը ծանուցանէ: Պր. Կարրէր՝ Ս. Գրոց հայերէն թարգմանութեան վրայ կ'ողողէ գիտականաց ուշադրութիւնը. Պր. Մէյէ՝ «Նիլէ» եւ «Պոլսոյ» բառերու վրայ լեզուագիտական գիտողութիւններ կ'ընէ: Իսկ Սեպտ. 10ին՝ Պր. Կարրէր կը խօսի հայերէն անունն մը վրայ. Պր. Անառեան՝ հայերէն նշան «օգնութիւն» բառին տառագրութիւնը կու տայ, իսկ Պր. Մէյէ կը մեկնէ հայերէնի ցուցականներու վրայ բնութեան քննութեան արդիւնքներն: Եւ աւելի կը փակուի այս բաժինը:

Աւելին կը յուսարկեք: Եւ չենք գիտեր թէ որչափ գիտական արժէք ունին առաջարկուած քանի մը լեզուագիտական արդիւնքները: Կը սպասենք այս առաջարկուած նիւթերու ապագութեան, որովհէտ զի որոշակի դատաստան մը կազմենք: Ըստ հետաքրքրական կը տեսնենք հայերէն ձայնագրութեան մասը, բայց շատ ալ կասկած ունինք՝ անուան համաժողովական լուրջ ուսումնասիրութիւն մը տեսնելու:

Ինչպէս ըսինք՝ կը սպասենք:

Այս բաժնին է Հայոց համար ամենահետաքրքրականը:

2. Ժողովարար Միսիսիլի լեզուներն ու հնարարութիւնը:

« 2ին — Զեպտ. Այս բաժնին մէջ կը նշմարենք Պր. Էլիէ, Բուլի, Մարիս Կուրանի, Տաւայի եւ այլն. անունները:

Բ. Զննարար:

3. Միսիլի լեզուն եւ հնարարութիւնը:

4. « Դիտական քաժին: Այս բաժինը թէ անդամաց բազմութիւն եւ թէ առաջարկուած կարգերու նիւթերու առատութիւն ցոյց կու տայ: Եւ բնական է: Լեզուայ տարբեր մեծամասնութիւն կը կազմէ այս բաժնին մէջ:

Բ. Աւարդութեանց լեզու: Պր. Բասմաշեան՝ ի մէջ այլոց, կը ներկայացունէ եւ կը մեկնէ Աւարդի տապան արեւմտագրութիւն մը, Պր. Կարրէր՝ զփոխարին, իսկ Պր. Էլիէ, Բ. Էլիէ, Կարրէր, Կարրէր եւ այլն, կը նշմարենք այս ժողովին մէջ, Հետաքրքրական նիւթերու եւ գիտերու նկատ-

5. Երկրայտու եւ Միսիլիլի լեզուներ:

6. Յոնաւորութեան — Միսիլիլի: 2ինք զարմանար այս բաժնին մէջ ցոյց տրուած հետաքրքրութեան, Եւնաստան այժմութիւն ունի, իսկ Սեպտ. 9ին գիտութեան որորանը ծանցուած է: Աւելի կը նուազի մեր զարմանքը երբ Կուրանիներն, Սեպտ. 9ին կ'ըսեն, իսկ Պր. Էլիէ, Բ. Էլիէ, Կարրէր, Կարրէր եւ այլն, կը նշմարենք այս ժողովին մէջ, Հետաքրքրական նիւթերու եւ գիտերու նկատ-

մամբ Սեմական բաժնէն ետքը՝ այս օր բաժինը կը նկատենք:

7. Ազգագրութիւն և ֆիզիկ-Լոր:

Վերջին հանդիսական նստին մէջ Պր. Կարբիեր ներկայացուց Համաժողովին յանուն Վիեննայի Միջին արեան Միաբանութեան Հ. Յ. Տաշեանի «Եւրոպական ազգայնացիք եւ Հ. Յ. Բալթիքներն» Պատարագամատոյցը Հայոց ուսումնասիրութիւնը:

Հարկ չէ բռնել որ այսպիսի Համաժողովներ միշտ «լուսաւորել և կողմ Դժուրին: Ապագայ քննութեան սերմեր կը ցանուին եւ յաջորդ Համաժողովներուն մէջ հասունեցած պատուները կը քաղուին: Կը մտղմտենք որ յաջորդ Համաժողովին մէջ որ պիտի կատարուի 1899ին ի Հռոմ, (Հոկտ. ամիսը) հայկական Բալթիք գտն եւ ուրբն տեղ մը դրուէ, եւ նախկին Բալթիք գտն եւ ուրբն տեղ մը քաղուէ: Համաժողովագրութիւնը հանդիսանայ միւս բաժնիներուն: Զայս կը սպասենք: Ցառով նկատեցինք երիտասարդ եւ ծեր հայերէնագէտներու բացակայութիւնը: Ի դուր որոնեցինք Պր. Մեյլեր մը, Տեյտ մը, Ֆելտտեր մը, Լաուեր մը, Կիսիբիեր մը, Մառ մը, Գուստէ մը եւ այլն: Դրանքս Գերմանիայի նշանաւոր արեւելագէտներ բացակայ են:

Այս դէպքի վերջ մը Պարիսի Յարգայ Բըզ-թակցին նամակ մ'ընդունեցանք, զոր քիչ մը վաղը կը հրատարակենք: ԽՍՐ. ՔԱՆԴԱԿՈՒՄ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀՐԵՏՈՐԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1896 ՏԵՐԻՈՑ

Ը. ՀԱՅԵՐԵՆ ԻՐԵՏՈՐԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

1. Արեւնամ Ս. — Նամիքի Փանտան, կատակերգութիւն մի արարուածով: Բազու, տպ. Սորո, 20 էջ:

2. Աղանամ Հ. Պ. տնի Հաջորդ:

3. Ազգագրական հանդէս, կիսամյայ պատկերազարդ: Ա. տարի. Ա. Գործ. 8՝ 380+136 էջ, պատկերներով: 2 թ.: Եուզի, տպ. Ա. Մ. Ս. Երևան, 1895-96: Խմբ. Ե. Լալայեան:

[Բնագր. Հանդէս Ամս. Թ. 5: — Մշակ Թ. 41: — Արեւնամ Թ. 3657: — Նոր-Դար Թ. 79-82: — Մուրճ Թ. 3-4, էջ 463: — Սեփական Մամուլ Թ. 10: — Ժողով Թ. 14:]

4. Արտմ-Արմանիան — «Աղբիւր-Տարազի» 64 պատկեր, որոնցմէ 16 Բազու, տպ. Սորո, մնացեալք Տփ. տպ. Փետրոսով տպագրուած:

5. Արեւն Հ. Ղ. Մ. — Կամենց, տարեգիրք Հայոց Լեւստանի եւ Բուլնիոյ, հասարակայ յանունով: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 4 ֆր.:

6. — — Հայ-Վննտ. Կամ յարընընիւրք Հայոց եւ Վննտայի ի Ժ-Դ եւ Ժ-Ղ հարս: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 8՝ 652 էջ, 3 ֆր.:

[Բնագր. Մշակ Թ. 101:]

7. — — Վստն վանդեղիք որ ի քաղաքի յերուսաղէմ. ըստ նախնեաց մեղք գաղղիարէն թարգմանութեամբ: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 12՝ 42 էջ, 0.70 ֆր.:

8. Աղանամ Գ. ըն. — Ժողի օրացոյց:

9. — — Հատուածական օրացոյց:

10. Աղանուր Վիկտորիան — Լուսին: Թրգմ. Հ. Ա. Ղազարեան: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 8՝ 9 էջ, 0.20 ֆր.:

11. Արիստի, միամենայ պատկերազարդ ճանդէս երանանքի եւ դաստիարակների համար: Ժ-Դ տարի: Տփ. տպ. Մարտ. 3 թ.:

12. Արեւնայի դիպուածը Երանտիոյ (Դ. Հոտ. Եարք ըստի պատմ.): Թրգմ. Հ. Փ. Նախնեաց: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 8՝ 317 էջ, 1 ֆր.:

13. Աղբիւր Ս. Արիստիայ ի պատիւ շարժարանաց եւ մանուկ Փրկչի մեղք: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 1895: 0.40 ֆր.:

14. Ամիշիւ Է. դէ — Յուշ կամ յիշատակ Լոնդրայի թարգմ. Հ. Յովհ. Թորոսեան: Վննտ. տպ. Ս. Ղազ. 8՝ 100 էջ, 0.70 ֆր.:

15. Աղբիւրս — Աղբիւրի քաղաք: Թրգմ. ուսերնից: Տփ. տպ. Ս. Մարտ. 27 էջ, 5 էջ:

[Բնագր. Մշակ Թ. 88: — Մուրճ Թ. 9, էջ 1176:]

16. Ամամանակ թատրոն եւ ընթերցանութիւն: Թրգմ. Ս. Մանդիկեանի. հրատարակութիւն Պատրիկ: Արտատպած «Լուսն» գրականական ճանդից: 20 էջ:

[Բնագր. Արագանք Թ. 91:]

17. Աննիկայա Ա. — Գործերն ու Աստղիկ: Տփ. տպ. Մարտ. 60 էջ, 10 էջ:

18. Անվան դերմանք, էքերմ: Մանական գրադարան: Տփ. տպ. Բոսիկ: 40 12 էջ, 40 էջ: 5 գուշատիպ պատկերով: (Հրտ. Ընկ. Թ. 115:)

19. Աշխարհամոմս — Շատաւ: Թրգմ. ուսերնից: Ն. Փ.: Մուկուս, տպ. Է. Բարիկ: 23 էջ, 5 էջ: (Հրտ. Թարգմ. հայ ուսանողների):

[Բնագր. Տարազ Թ. 15:]

20. Առաքել Վ. Դարսիքեցի — Պատմութիւն սակո դիպուածոց Հայաստանայի եւ զատկան Արարտայ եւ մանչի Գողթան զատկան սկսեալ ի Իովթականների Հայոց միջ: Ի Իովթ. Թ. 9. տպգր.: Վաղարշ. տպ. Էջմ.: 8՝ Ժ-Դ 711 էջ, 2 թ.:

21. Առաքելական Հ. — Ջէթուն, տեղագրական, ազգագրական եւ վարչական տեղութիւն: Տփ. տպ. Մարտ. 8՝ 92 էջ, 20 էջ: (Արտատպած «Մշակ» լրագրից մի քանի յանդիմաններով):

[Բնագր. Արարտ. Թ. 9:]

22. Առաք. Մ. — Առաք. պատմաներ: Գ. Պ. տպ. Մարտ. 8՝ 16 էջ, 60 փր.:

23. — — Թուրք. ընտանիք: Գ. Պ. 68 էջ:

[Բնագր. Արեւն Թ. 3686:]

24. — — Դժուր կը կը կը մնայ: Գ. Պ. տպ. Պաղտ. 8՝ 67 էջ:

25. Աղանամ Վ. — Տարական ընթացք Գրքի ուսման: Գ. Պ. 1895: 104 էջ, 2 ղ.:

26. Առաք. Արեւնեան, ազգային, գրական եւ քաղաքական շարժարաններ: Ա. տարի: Թիֆլիս: 8 ֆր.:

[Բնագր. Տարի Թ. 1:]

27. Աստուածաշունչ մատենա Հին եւ Նոր Կտակարանների քերական եւ յիշական ընթերցանութիւն: Գ. Պ. տպ. Պոլս. 4՝ 1224 էջ:

28. Արարտայ, կրթական եւ. ամսագիրք: Դ. Պ. տարի: Վաղարշ. տպ. Էջմ.: 4 թ.:

29. Արեւնեան Մամուլ, Կիսամյայ ազգային գրական եւ քաղաքական: Ի. Ջ. տարի: Թիֆլիս-Տորոնթո Մ. Մամուլեան: Վիկտորիան, տպ. Մամուլեան: 3՝ 12-ժողով:

30. Արեւնեան, օրագիր քաղաքական հն: Ժ. Պ. տարի: Գ. Պ. տպ. Արեւնեան: 150 ղ.:

31. Արեւնեան, գրական եւ քաղաքական լրագիր: Ժ. Պ. տարի: Տփ. տպ. Մարտ. 10 ղ.:

(Տարաքի երեք անգամ:)